

BİRGİ ve BİRGİ MEDRESELERİ*

AKSEKİLİ AHMED HAMDİ**

YAYINA HAZIRLAYAN: SAMET YILDIZ***

Geliş Tarihi: 12 Aralık 2024

Kabul Tarihi: 27 Aralık 2024

BİRGİ

Bu yazı¹, hava değişikliği için Birgi Nâhiyesi'nin yaylası olan Bozdağ'a gittiğimi ve bu gezi dolayısıyla elde ettiğim bilgileri aktaracağımı birkaç hafta evvel

* Aksekili Ahmed Hamdi Bey tarafından kaleme alınan yazılar, *Sebilürreşad*'da yayımlanmıştır. Birbirini tamamlayan iki yazı hâlinde yayımlanmış olan eserler; Ahmed Hamdi Bey'in Birgi'yi ziyaret etmesinin üzerine yazılmıştır. Osmanlı Türkçesi olarak yazılan ve içerisinde halk tarafından anlaşılması güç kelimeler, tamlamalar barındıran yazılar; akıcılık ve anlaşılabilirlik noktasında birtakım pürüzler içermektedirler. Bahsedilen durum dolayısıyladır ki; iki parça hâlinde, "Osmanlı Türkçesi" olarak yayımlanan eser üzerinde birtakım düzenlemeler yapılmasına karar verilmiştir. Dolayısıyla, eserin dili sadeleştirilmiş ve metin içerisinde açıklama yapılmasına lüzum görülen hususlar da "dipnot" olarak açıklanmıştır. Her iki yazının orijinal künyeleri için bkz. Aksekili Ahmed Hamdi, "Anadolu Mektupları: Birgi", *Sebilürreşad*, C.11, S.268, (127 Teşrin-i Evvel 1329), ss.124-125; Aksekili Ahmed Hamdi, "Anadolu Mektupları: Birgi Medreseleri", *Sebilürreşad*, C.11, S.274, (28 Teşrin-i Sâni 1329), ss.220-221. (S.Y.)

** Mütevazı bir aileye sâhip olarak Akseki'nin Güzelsu (Sülles) Nahiyesi'nde dünyaya gelen Ahmed Hamdi Bey, çocukluk yıllarında Kur'ân-ı Kerim okumaya ve Araçça öğrenmeye başladı. Temel eğitimini birtakım müderrislerden aldı. Dine ve dinî tedrisata olan ilgisi ve yatkınlığında, Güzelsu Camii'nin imamı olan babası Mahmud Efendi'ni, etkili oldu. On dört yaşında Ödemiş'e gitmesi ve Karamanlı Süleyman Efendi Medresesi'nde öğrenime başlamasında da babasının rolü büyüktü. Ödemiş'teki dinî öğrenimin ardından İstanbul'a, Bayındırlı Mehmed Şükrü Efendi'nin yanına giden Ahmed Hamdi (1905); Mehmed Şükrü Efendi'den icazet aldı (1914). İstanbul'a geldiği günden itibaren alanında mahir olan farklı hocalardan çeşitli dersler aldı ve öğrenimini Dârü'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi'nde tamamladı. Mezuniyetinin ardından öğrenimine devam etti, başarılı oldu ve Rûûs imtihanını kazandı. 32 yaşında hocalık mertebesine erişen Aksekili Hamdi Bey, birtakım mecmualarda yazılar kaleme aldı ve *Sebilürreşad*'ın muhabirleri arasında kendisine yer edindi. Muhabirliği süresince Balkanlar'daki pek çok bölgede bulundu ve gözlemlerini çeşitli türlerdeki eserleri vâsıtasıyla aktardı. Aynı süreçte pek çok câmide vazife aldı. I. Dünya Savaşı'nın kaybedilmesinin ardından Anadolu'ya geçti ve Millî Mücadele'yi destekleyecek eserler neşretti. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun akabinde, alanıyla alâkalı birtakım mevkilere getirildi ve "Kütüb-i Sitte" arasında bulunup oldukça önemli Hadisleri bünyesinde barındıran *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi* gibi önemli eserlerin yayımlanmasında mesai harcadı. Soyadı Kânunu dolayısıyla bir soyadı alması gereken Ahmed Hamdi Bey, "Aksekili" müstearını bırakmak istememiş ve soyadını "Akseki" olarak seçmiştir. Sonrasında, Diyanet İşleri Riyaseti'nde "reis muavini (1939)" ve "Diyanet İşleri Reisi (1947)" mertebelerine atandı. Önemli hizmetleriyle gündeme gelen ve geride pek çok eser bırakan Ahmed Hamdi Akseki, 9 Ocak 1951 tarihinde vefat etmiş ve Cebeci Asrı Mezarlığı'na (Ankara) defnedilmiştir. Ahmed Hamdi Akseki hakkında detaylı bilgi için bkz. Veli Ertan, *Ahmet Hamdi Akseki*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988; Ali Aslan Topçuoğlu, "Ahmet Hamdi Akseki'nin (1887-1951) Temel Haklarla İlgili Hukuki Görüşleri", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S 36, (Ocak 2014), ss.299-326; Süleyman Hayri Bolay, "Akseki, Ahmet Hamdi", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.2, İstanbul 1989, ss.293-295. (S.Y.)

*** Yüksek Lisans Öğrencisi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Bornova/İZMİR, E-Posta: sametyildiz.iletisim@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4098-2718.

¹ Yazıların yayımlandığı tarih göz önüne alınırsa; Ahmed Hamdi Bey, Birgi'ye 1913 yılında gitmiş olmalıdır. (S.Y.)

söylemiştim. Birgi ve Bozdağ'da bulunduğun iki ay kadarlık süre, oralara ilişkin bilgileri derleyip toparlamak için gayet yeterli bir zamandı. Lâkin biz, oraya gittiğimiz süreçte sağlam bir vücuda sâhip olamadığımız için -tabîî olarak- bu gibi bu kadar teferruatlı bir faaliyette bulunamadık. İnşallah, *Sebilürreşâd*'ın "Anadolu Seyyar Muhabiri" olan Ömer Fuad Bey, bize, bu tarihî belde hakkında çok önemli bilgiler verecektir. Bununla birlikte; orada kaldığım süre zarfında elde edebildiğim bilgileri, kıymetli okurlara arz edeceğim.

Bugün, Anadolu içerilerinde tarihten kalma olan ve eski ilmî eserler bakımından da önem arz eden öyle kasabalar, öyle köyler vardır ki; maatteessüf, hiçbirimiz onlardan haberdar değiliz! Çünkü; ne bulunduğumuz bölgenin tarihini biliyoruz ne de orada yetişenlerden haberimiz var! Bu, bir millet için pek hazin ve pek esef verici bir hâldir.

Birgi Nâhiyesi, her açıdan önem arz eden kasabalarımızdan bir tanesidir. Bilimin her türlü alanına dair eserleriyle İslâm dünyasında şöhret bulan İmam Birgîvi Mehmed Efendi Hazretleri'nin² kabrinin orada bulunması; Birgi'nin ünlü bir ziyaretgâh olmasına vesile olmuştur. Hatta, o kadar ün sâhibi olmuştur ki; Anadolu'nun birçok yerinde "Hacca giden bir kimse, mutlaka İmam Birgîvi'yi de ziyaret etmelidir" itikadı yerleşmiştir.

Birgi, yukarıda anlattığımız meseleden ötürü önemli bir kasaba olduğu gibi tarih açısından da kıymetli bir yerdir. Çünkü; Birgi, üç-dört bin senelik "kadim bir belde" hüviyetindedir. Bu kadim belde, Lidyalılar döneminde "Dioshieron"³ nâmını almıştır. Ancak, Keyhüsrev'in⁴ bölgeyi istilâsı üzerinde bölgede başlayan Fars hâkimiyeti, şehrin adının değiştirilmesine sebebiyet vermiş ve şehir; bol miktarda yeşillik içermesinden ötürü -yeşil yaprak mânâsında olan "berk"e nispetle- "Birgi" olarak adlandırılmıştır. Akabinde, Rum'un Acem'e karşı üstünlük sağlaması

² "İmam-ı Birgîvi" nâmıyla da bilinen Birgîvi Mehmed Efendi. (S.Y.)

³ Küçük Menderes Bölgesi, Antik dönemde Lidya (Lydia) sınırları içerisinde kalmış ve "Kaystros" adıyla anılmıştır. Kaystros'ta bulunan yerleşimlerden bir tanesi, günümüzün Birgi'si olan Dioshieron'dur. "Irmak tanrısı" anlamına tekabül eden Kaystros'ta olduğu gibi; Dioshieron da kendi dönemi için kutsallık atfetmekte olup "Zeus'un Şehri" mânâsına gelmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1993, s.216; Samet Yıldız, "Birgi Tarihine Bir Katkı: 1845 Tarihli Temettüât Defterinde Gerçekli ve Ayasuret (Türkönü) Karyeleri", *İzmir Araştırmaları Dergisi*, C.10, S.20, (Haziran 2024) s.71. (S.Y.)

⁴ "Keyhüsrev" olarak da anılan Pers Kralı Büyük Kyros, Lidya Krallığı'na son veren ve Anadolu'da ciddi bir Pers hâkimiyeti tesis eden kraldır. (S.Y.)

üzerine; Birgi, Acem istilâsından kurtulmuş ve bu defa da “Hristoblu”⁵ adını almıştır.

Bugün, şâhit olunan “Eski Hisar” denilen kale harabesi, yeraltındaki kireç duvar ile örülmüş lâğımlar ve hamam yıkıkları, Lidyalıların şehirde bıraktıkları eserlerdendir. Tabii, bu memleket Rumlara da kalmamış ve İslâm hâkimiyetine geçmiştir. Bölgedeki İslâm hâkimiyeti, Hicrî 707 yılında, Selçuklu emîrlerinden Aydın Bey oğlu Mehmed Bey⁶ tarafından tesis edilmiştir. İslâm hâkimiyetinin tesis edilmesiyle birlikte; bölge, kadim ismi olan “Birgi” adını korumuştur. Bu yüzdendir ki; Birgi’nin fâtihi, Selçuklular olmuşlar ve bölgede inşa ettikleri iki medrese ve iki câmi-i şerifi de “kendilerinden yadigâr” olarak bırakmışlardır. Nihâyetinde, Selçuklu Devleti de dünya haritasından silinmiş ve o zamanlarda galibiyetleri ile ufukları titreten Osmanlılar, “Selçukluların vârisi” olmuşlardır. İşte bu bölge, bahse konu tarihte Osmanlı mülküne dâhil olmuştur.⁷

* * *

Birgi; günümüzde Ödemiş Kazası’na bağlı olan ve Ödemiş’e bir saat mesafede bulunan bir yerleşimdir. Şimdi, düşünülebilir ki; böyle önemli bir ziyaretgâha sâhip olan kasabaya giden güzel bir yol vardır ve bu yol üzerinde gidip-gelen mükemmel arabalar mevcuttur. Evet, gayet düzenli bir yol vardır. Bu yol o kadar düzenlidir ki; iki sene önce yıkılmış olan bir köprü -düzene halel getirmemek için- hâlâ yapılmamıştır. Her ne hikmetse; bu yıl, köprü’nün yeniden yapılması için karar verilmiştir. Arabalara gelince: Birgi’ye gidip-gelen arabalar o kadar mükemmeldirler ki; yaya olarak “bir saat yirmi dakikada” gidilen Birgi’ye, arabayla “bir buçuk saatte” ulaşılabilir.

⁵ Metinde “Hristoblu” olarak geçen kelimenin aslı, Christoupolis’tir. Hristiyanlık tesiriyle konulmuş olan isim, “İsa’nın Kenti” anlamına tekâbül etmektedir. Bkz. Hüseyin Üreten, “Tmolos’ta Saklı Kutsal Bir Kent “Dioshieron”: Bir Grup Sikkenin Yansımasında Roma Dönemi Yunan Dinsel İnançları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.9, S.44, (Haziran 2016), s.564. (S.Y.)

⁶ Metinde böyle geçmektedir. (S.Y.)

⁷ Yazının kaleme alındığı tarihte, “Tavaifü’l-Mülûk” olarak da adlandırılan Anadolu Beylikleri hakkında etraflıca üretilen eser sayısı çok değildir. Yerli tarihçilerin ve yazarların ürettikleri eserler ile yabancı tarihçi ve yazarlardan yapılan tercümelemler, tabii olarak, herkes tarafından okunan türden değildiler. Bunun içindir ki; Ahmed Hamdi Bey, Anadolu Selçuklularının tarih sahnesinden silinmeleri, Tavaifü’l-Mülûk devri ve Aydınoğulları Beyliği’nin Küçük Menderes Bölgesi’ndeki faaliyetleri, Osmanlı-Aydınoğulları Mücadelesi, Ankara Savaşı (1402) akabinde yaşanan kargaşa ortamı ve Aydınoğullarının istiklâl kazanmaları ve nihâyet, kesin Osmanlı hâkimiyetinin bölgede tesis edilmesi gibi temel kısımları atlamış olmalıdır. Dolayısıyla; Aydınoğlu Mehmed Bey ile kuvvetlerini “Selçuklu” olarak addetmesi ve Aydınoğullarının faaliyetleri ile Birgi’deki eserlerini de “Selçuklu yadigârı” olarak nitelemesi, gayet tabiidir. (S.Y.)

Ödemiş'ten başlayan yol ile Birgi'ye gidilirken göze çarpan ilk şey - beldenin ortasından geçen ırmağın verimliliğiyle- bir yeşillik, baharı simgeleyen bahçeler ve ağaçlardır. Memleket (Birgi), bu yeşilliğin ortasında bulunuyor. *Kudret-i fâtırın*⁸ bahşettiği bu doğal manzarayı gören insan, böylesi manzaranın içinde gizlenmiş olan beldenin "cennet" misâli bir yer olacağını düşünüyor. Fakat ne gezer! Şu ferah veren manzaraya, bu güzel vadiye bakmaya doyamayan insan; beldeye girdiği vakit, hayâl kırıklığına uğrar. Vadi, evvelki güzel manzaraya mukabil, şimdi enkaz kütleleriyle dolu bir hâlde! Beldeye girerken harap, viran evler ile kasvetli sokaklar görünmeye başlıyor. Evvelce doğal manzaradan manevî zevk tadan insan; şu enkaz yığından, sunî çirkinlikten ötürü kederleniyor. Âdeta, "sâhipsiz bir yer" olduğuna hükmedeceği geliyor. Bilmem ki; nice zamanlar mamur bir yer hâlinde bulunan ve bugün de "önemli bir ziyaretgâh olması" dolayısıyla "değerli" bilinen bir kasabanın harap ve medeniyetten uzak bir hâlde bulunmasına nasıl razı oluyoruz?

Birgi'de bulunan eski eserler gösteriyor ki; bu belde, vaktiyle pek düzenli bir şehir imiş. Hâlbuki bugün, viranelikten başka bir şey değildir. Acaba, evvelce mamur olan beldelerimizin bugün harap bir hâlde bulunmasının sebebi nedir? Ben, öyle zannediyorum ki; bunun başlıca sebebi, son zamanlarda Müslümanlara musallat olan cehalettir. Evet, o cehalet sebebiyledir ki; Müslümanlar dinlerini unuttular, gayret ve çalışma ile servet edinmenin din ve dünya hayatının gereği olduğunu hatırdan çıkardılar. Aynı ânda da "Müslümanların dünya adamı olmayıp ahiret adamı olduğu" fikri -her nereden geldiyse- zihinlerine yerleşti. Bu yüzden; bizden önceki büyükler, düzenli bir şekilde çalışmalarına ve girdikleri her yeri imar ve ıslah etmelerine mukabil, torunlarında da alabildiğine atalet başladı. Dolayısıyla; bu ataletin neticesince dünyamız harap olduğu gibi ahiretimiz de bozuldu. Çünkü; dünyası bozuk bir milletin ahiretinin de öyle olacağına hiç şüphe edilmemelidir. Biz Müslümanlar, ne zaman dinimize sarılmış ve dinimizin emirlerini iyi anlamış isek; o zamanlar harikulâde gelişmeler göstermişiz ve dinden uzaklaştıkça da çöküşe geçmişiz. Demek ki; Müslümanların gelişmeleri ve gerilemeleri, dinlerine tutunma ve bağlılıklarıyla uyumludur. Bahse konu tutunma ve bağlılık ne kadar kuvvetli olursa Müslümanlar o kadar gelişmekte, ne kadar zayıf olursa da o nispette gerilemekte bulunurlar. Son asırlarda Müslümanların gerilemeleri ise, dinî ahkâma bağlı kalmamalarından ileri gelmiştir. Buna, Allah'ın birliğine olan imanım nispetinde kanaatim vardır.

Öyle ya! Din, gayret emrederken insan için gayretinden başka bir şey yoktur. Biz, tutar da mahiyeti belirsiz bir tevekkül ile oturursak; önceden mamur hâlde bulunan memleketlerimizin "baykuşlara tünek" olması, gayet tabiidir.

⁸ "Her şeyin yaratıcısı olan Allah'ın kudreti" mânâsındadır. (S.Y.)

Kur'an-ı Kerim “yeryüzünü kimler ıslah ve imar ederlerse, oraya onlar vâris olur”⁹ dediği hâlde, mümin ve Müslüman olduğumuzu iddia eden bizler, kendi evimizin bile imar ve ıslahından gaflet edersek; *Cenâb-ı âdil ve hâkim olan zât-ı cell ü âlâ*, memleketimizi elimizden alır ve onu ıslah edecek olanlara verir!

Bundan pek yakın zamanlar elimizden çıkmış olan memleketlerin ne hâle geldiğini hepimiz görüyoruz. Birgi'ye girdiğim zaman, geçen sene Bulgaristan'da gezdiğim günler hatırıma geldi. Oradaki otomobiller ve lastikli arabalara karşın, bizdeki yaysız arabaları düşündüm. Sonra da memleketin imarı, güzelliği, içindekilerin düzenli faaliyetleri...!

Birgi bugün imar edilse, gerek mevkiinin gerekse hava ve suyunun güzelliği hasebiyle ne güzel bir kasaba olur. Zannolunmasın ki; belediyesi fakirdir de onun için beldenin imar ve ıslahına bakılmıyor. Hayır! Bilâkis, belediyenin zengin olduğunu da yine kendileri söylüyorlar. Hatta kasabanın ortasından geçen çayın¹⁰ yatağını bile düzenleyemeyen belediye, çayı ciddî bir meblâğa satmıştır. Yatağı düzgün olmayan çay, yağmurun şiddetli yağdığı zamanlarda taşmış ve belediye de çayın meydana getirdiği tahribata engel olamamıştır. Buraya kadarki sözlerimizden anlaşılıyor ki; memleketimizin harap olmasına sebep, bizim fukaralığımız değilmiş. Asıl sebep; bizim iş adamı olmamız ve vazifeye yatkın bulunmamamızdır.

Memleketin ortasından geçen suyu mühim bir meblâğa sattığı hâlde, suyun yatağını düzenlemeye gücü olmadığı veya düzenlemediği için meydana gelen taşkınlara ve bu taşkınların verdiği hasara sebep olan hükûmetten ya da belediyeden “o memleket için” ne gibi bir düzenleme beklenebilir?

* * *

Bu kadim kasaba, çağların ve devirlerin yadigarı olan birçok medreseyi, câmii, zaviyeyi gözlerimize sunmaktadır. Ancak, daha sonraki süreçte bunları birer birer ele alacağımız için şimdilik bu kadarlık bilgi vermekle yetiniyoruz.

⁹ *Kur'an-ı Kerim* bünyesinde bulunan pek çok âyet, çevre ve doğa düzenini konu edinmektedir. Burada meâlen verilmeye çalışılan âyet, -kuvvetle muhtemel- Hûd Sûresi'nin 61. Ayet'i (11/61) olmalıdır. Mezkûr âyet, meâlen şöyledir: “Semûd kavmine de kardeşleri Salih'i peygamber gönderdik. Dedi ki: “Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka hiçbir ilâhınız yok. O, sizi yeryüzünden (topraktan) yarattı ve sizi oranın imarında görevli (ve buna donanımlı) kıldı. Öyle ise O'ndan bağışlanma dileyin; sonra da O'na tövbe edin. Şüphesiz Rabbim yakındır ve dualara cevap verendir.” Bkz. *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Haz.: Halil Altuntaş & Muzaffer Şahin, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 2011, s.246. (S.Y.)

¹⁰ Şehir yerleşimini ortadan ikiye ayıran Birgi Deresi. (S.Y.)

BİRGİ MEDRESELERİ

Evvelce yazdığım üzere; Birgi kasabası, Anadolu'nun pek mühim kasabalarındandır. Denilebilir ki; zamanımızda bazı Avrupa ilmî merkezleri ne ise, Birgi de bir vakitler öyle imiş. Birgi, “*medinetü'l-ulûm (ilimler şehri)*” tanımına uygun bir memleket imiş.

Bunun içindir ki; Birgi'de -âdetâ, her birisi zamanın darülfünunu mesabesinde olan- birçok medreseler inşa edilmiştir. O zamanların ileri gelenleri, parayı, günümüz zenginleri gibi sefaya değil de “milletin saadet ve selâmeti” için gerekli olan yerlerde kullanmayı “şeref” gördüklerinden ötürü; zikredilen medreselerin pâyidar olabilmesi adına, mühim yardımlarda bulunmuşlardır. Bu yüzden; nispeten ufak bir kasaba olan Birgi'de, otuz-otuz beş kadar medrese meydana geldiği söylenmektedir. Fakat zamanında her birisi birer “darülfünun” olan o medreselerden bugün, geride pek bir şey kalmamıştır. Zira bunlardan bazısı yıkılmış, enkazı belirsiz bir hâlde kalmış ve bazısı da bahçe hâline gelmiş ve ağaçlarca sarılmıştır. Bunların medrese olduklarını ise, memleketin “ayaklı kütüphaneleri” olan ihtiyarlarından başka kimse bilmiyor. Ancak, binasını bir dereceye kadar muhafaza edebilmiş olan medreseler bulunmaktadır ki; bu medreseler, şunlardır¹¹:

1- Sultan Şâh Medresesi: Bu medresenin banisi, Selçuklu emirlerinden olan Mehmed Bey'in zevcesi Sultan Şâh Hanım'dır. 1015 tarihinde yaptırılmış olan medresenin bulunduğu mevki, gayet güzeldir.

2- Tabanoğlu Medresesi: Bu medresenin banisi, 1100 senelerine doğru Karazâde'den evvel derebeyliği eden Tabanoğlu'dur.

3- Miskinzâde Medresesi: Banisi, malûm değildir.

4- Damadzâde Medresesi: Bunun banisi, yerli ulemadan Damad Efendi'dir.

5- Mehmed Bey Medresesi: Selçuklu emirlerinden Mehmed Bey'in eserlerindedir. Meşhur Davud-ı Karsî¹² Hazretleri, bu medresede müderrislik etmiştir.

¹¹ Burada isimleri zikredilen medreselerin bazıları, *Maarif Sâlnâmelerinde* bulunmamaktadır. Bu yazı, sâlnâmelerin yayımlanmasından yaklaşık 10 yıl sonra kaleme alındığı için belki medreselerin isimleri değişmiş olabilir. Veya adı geçmeyen medreseler, yazarın Birgi'de bulunduğu süreçte faaliyette bulunmuyor olabilir. (S.Y.)

¹² Davud-ı Karsî, farklı alanlarda varlık göstermiş ve ihtisas yapmış olan İslâm âlimidir. Hakkında detaylı bilgiler için bkz. Cemil Akpınar, “Dâvûd-ı Karsî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.9, İstanbul 1994, ss.29-62; Resul Öztürk, “Dâvud-ı Karsî (1169/1756): Kelâmî Görüşleri ve

6- Birgivî Medresesi: Ulûm-ı aklîyye ve naklîyyeyi elinde bulunduran ve ürettiği pek çok eserle tanınan İman-ı Birgivî Hazretleri'nin medresesidir. Bu medrese; İmam-ı Birgivî Hazretleri'ne mükâfat olmak üzere, Sultan II. Bayezid tarafından kargir olarak inşa ettirilmiştir.¹³

7- Beyzâde Medresesi: Büyük zenginlerden olan Beyzâde'nin eseridir.

8- Oğuz Ağa Medresesi: Büyük zenginlerden ve ulemadan olan "Oğuz Ata" isminde bir zât tarafından inşa edilmiştir.

9- Bedel Medresesi: İki daireden oluşan bu medrese, Birgi derebeylerinden olan Ankaralı Arslan Bey tarafından yaptırılmıştır.

10- Karaoğlu Medresesi: İki daireden oluşan bu medrese, Karaoğlu Hacı Mehmed Bey tarafından yaptırılmıştır.

11- Karaoğlu Medresesi: Birgi derebeylerinden Hacı Mehmed Bey'in mahdumu olan Hacı Mustafa Bey tarafından yaptırılmıştır.

12- Zıbın¹⁴ Medresesi: Banisi, malûm değildir.

13- Cerid Ali¹⁵ Efendi Medresesi: Banisi, malûm değildir.

Kaynakları", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.41, 2014, ss.77-99; Arif Yıldırım, "Karşılı Davud (Dâvud-i Karsî) Efendinin İrade-i Cüz'îyye Anlayışı", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.15, 2000, ss.189-199. (S.Y.)

¹³ Bu ifadede, bilgi yanlışlığı ve birtakım noksanlar bulunmaktadır ki; bu hata veya noksanlar şöyle özetlenebilirler: Birincisi, İmam Birgivî ile Sultan II. Bayezid arasında bir münasebet tesis edilmesi mümkün değildir. Zira II. Bayezid 1512'de, Dimetoka'ya gönderildiği esnada vefat etmiş; İmam Birgivî ise, 1523 yılında Balıkesir'de doğmuştur. İkinci bir hata ise, bu medresenin İmam Birgivî adına yaptırıldığı ifadesidir. Aslında, bu medrese, Sultan II. Selim'in hocası olan Ataullah Efendi (vefatı 1571) tarafından yaptırılmıştır. Birgili olan Ataullah Efendi, bir müddet Birgi'de müderrislik yapmış ve memleketinin maddî ve manevî açıdan gelişmesi amacıyla burada bir medrese yaptırmıştır. Daha sonraki süreçte; bu medreseyi, dostluk ve kardeşlik münasebetiyle bağlı bulunduğu İmam Birgivî'ye vermiştir. Detaylı bilgi için bkz. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, C.3, Haz.: Seyit Ali Kahraman & Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, ss.987-988; Huriye Martı, *Osmanlı'da Bir Dâru'l-Hadîs Şeyhi: Birgivî Mehmed Efendi*, Dârulhadis Yayınları, İstanbul 2008, ss.36-37; Emrullah Yüksel, "Birgivî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.6, İstanbul 1992, ss.191-194. (S.Y.)

¹⁴ Metnin orijinal hâlinde "Zıbın" şeklinde geçmekte olan bu isim, Maarif Sâlnâmelerinde "Zıbginzâde" şeklinde geçmektedir. Bkz. *Sâlnâme-i Nezâret-i Maarif-i Umumiye*, Asır Matbaası, Dersaadet H.1321 (M.1903), s.369. (S.Y.)

¹⁵ *Maarif Sâlnâmelerinde* "Ceridzâde" olarak geçmektedir. *Sâlnâme-i Nezâret-i Maarif-i Umumiye*, Asır Matbaası, Dersaadet H.1321 (M.1903), s.369. (S.Y.)

14- Hacı Osman Medresesi: Büyük zenginlerden olan Osman Ağa tarafından yaptırılmıştır.

15- Hacı Fahreddîn Medresesi: Yalnızca bir odadan oluşan medresenin diğer kısımları, yıkık bir hâldedir. Hâlbuki, vaktiyle bu medresenin müderrislerine ve hatta talebelerine bile yemek tahsis edildiği söyleniyor.

16- Emine Hatun Medresesi

17- Sunûllah Efendi Medresesi

18- Dârü'l-Hâdis Medresesi

Yukarıda isimleri sayılan, vaktiyle de sayıları otuzu bulmuş olan medreselerin vakıfları acaba nereye gitti? Medreseler ile beraber onlar da nisyanaya mı gömüldü? Nereye gittiğini sormaya hacet var mı ya! Medreselerin binaları baykuşlara mesken olduğu gibi, vakıfları da mütevellilere ve Evkaf İdaresi'ne kalmaktadır. Hemen diyebilirim ki; buradaki vakıflar, başka bir yerde yoktur! İşte, buna rağmen hâl böyle!

Hâlihazırda, Birgi'deki iki veyahut üç medresede ders okutuluyor. Talebelere gelince; talebeler de boş değil. Zira on beş-yirmi kadar talebe bulunuyor. Demek ki; her medreseye bir talebe anca isabet ediyor. Zaten Anadolu'nun hangi tarafında gidilse, işin aslı böyle değil mi?

Atalarımızın büyük emekler sarf ederek vücuda getirmiş oldukları o muazzam eserlerin her birisi, bizim gibi *şerrü'l-halef* (kötü torunların, nesillerin) ataleti yüzünden baykuşlara tünemiş ve eserlere ait vakıflar da birtakım *mütegalibeye* (zorbalara) kalmıştır. Aman ya Rabbi, bu ne kadar acınacak hâl! Acaba, Evkaf Nezâreti ile Bâb-ı Meşihat¹⁶, hâlâ bu meseleyi düşünmek istemiyorlar mı? Öyle ya, zaten Meşihat'e dair bütün ümitler kesilmektedir. Çünkü; yaşanmış bu kadar olaya rağmen, henüz bir varlık gösteremediler. Gözlerinin önündeki Dersaadet medreselerini bile aslına döndüremediler. Evkaf Nezâreti'ne gelince; o

¹⁶ Birbirinden farklı dairelerden oluşan ve "Bâb-ı Fetva", "Fetvahâne" gibi isimlerle de anılan Bâb-ı Meşihat; Osmanlı ilmî kademelerinin imtihanlarından fetvaların hazırlanmasına, devletin ve tebaanın önemli meselelerinin görüşülmesinden birtakım destek ve değerlendirme toplantılarının yapılmasına değin pek çok faaliyette bulunan kurumdur. Yeniçeri Ocağı'nın lâğvından (1826) itibaren geçen süre zarfında öneminde ve bünyesindeki kadroda ciddî artış görülmüştür. Detaylı bilgi için bkz. *Sâlnâme-i Devlet-i Âliyye-i Osmânîyye*, Hilâl Matbaası, Dersaadet 1334 (1918), ss.138-143; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.1, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993, s.142; Mehmet İpşirli, "Bâb-ı Meşihat", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.4, İstanbul 1994, ss.362-363. (S.Y.)

da bu hususta bir karar alamıyor. Hâsılı; medreseler, tam anlamıyla evvelki perişan hâlini muhafaza ediyor.

Âciz fikrime göre; bugün, Birgi kasabasında “medrese” namına hiçbir şey bırakılmamalıdır. Medrese olarak varlık gösteren bütün binalar¹⁷ temelinden yıkılmalı ve Birgi'nin en güzel mevkiine büyük bir medrese yapılmalıdır.¹⁸ Yıkılan medreselere ait olan vakıfların hepsi bir araya toplanmalı ve toplanan varlıklar, kurulmasını temenni ettiğimiz bu medreseye sarf edilmelidir. Şu ânda Birgi'de birer medrese yakalamış olan hocaları da bir araya getirmeli ve o büyük medreseye -şimdilik herkesin iktidarı nispetinde- “muallim” olarak tayin etmelidir. Eğer böyle yapılırsa; hem hâlihazırda Birgi'de bulunan ulemanın hem de o medreseye girecek olan talebelerin maişetleri temin edilmiş olur. Binâenaleyh; medrese, âdeta “darülfünun” şekline bürünür.

Medreseleri yıktığımızdan ötürü eski banilerin ve vakıfları birtakım yapıların elinden alıp insanların lehine sarf ettiğimizden dolayı da vakıfların bize gücüneceği zannedilmesin. Bilâkis onlar, bizden razı olacaklardır. Binâenaleyh; Evkaf Nezâreti ile Bâb-ı Meşihat, bu meselede daha fazla beklememeli ve medreselerin nasıl ıslah edileceğini düşünüp akabinde işe başlamalıdır.

¹⁷ Maarif Sâlnâmelerine göre; 1903 yılında Birgi'de bulunan medreseler ve talebe sayıları, şöyledir: Sultan Şah Medresesi (14), Mekkizâde Medresesi (18) , Kara Davud Medresesi (-), Mehmed Bey Medresesi (-), Ataullah Medresesi (12), Fereşli/Faraşlı Medresesi (-), Musa Medresesi (-), Oğuz Ağa Medresesi (-), Karazâde Medresesi (-), Karazâde Medresesi (-), Çukur Medrese (6), Emir Hatun Medresesi (-), Şadırvânî Medresesi (19), Fatma Hatun Medresesi (-), Sunûllah Efendi Medresesi (-), Kâtipzâde Medresesi (-), Ceridzâde Medresesi (-), Zıbgınzâde Medresesi (7), Hacı Ali Efendi (15), Karadoğan Medresesi (-), Hapazlı Medresesi (-), Armutlu Medresesi (-). Bkz. *Sâlnâme-i Nezâret-i Maarif-i Umumiye*, Asır Matbaası, Dersaadet H.1321 (M.1903), s.369. (S.Y.)

¹⁸ Ahmed Hamdi Bey'in, dönemi içerisinde ileriye sürdüğü fikirlerinde “haklılık payı” bulunmaktadır. Zira bir önceki dipnotta Maarif Sâlnâmeleri'nden aktardığımız bilgilere göre; Birgi'de bulunan medreselerin tamamına yakınında, talebe bulunmamaktadır. Farklı metotlar ve müfredatlar ile eğitim-öğretim yapan hocaların yine farklı binalarda eğitim vermeye çalışmaları ve üstüne üstlük talebe bulamamaları, bölgedeki hocaların ortak bir çatı altında “müşterek” faaliyet göstermelerini “zarurî” kılmaktadır. (S.Y.)